

PhDr. Janka Šípošová, CSc.:

**Proces implementácie Smernice EP a Rady 2012/29/EU
o obetiach trestných činov v právnom poriadku SR**

V tomto príspevku z objektívnych príčin nie je žiaľ možné naplniť sľubovaný obsah z jediného dôvodu: proces implementácie smernice do právneho poriadku SR sa oficiálne nezačal. Toto je stručný prehľad toho, čo sa doteraz udialo:

SMERNICA EURÓPSKEHO PARLAMENTU A RADY 2012/29/EÚ z 25. októbra 2012, ktorou sa stanovujú minimálne normy v oblasti práv, podpory a ochrany obetí trestných činov a ktorou sa nahrádza rámcové rozhodnutie Rady 2001/220/SVV bola uverejnená v úradnom vestníku Európskej únie 14.11.2012 (L 315/57) a nadobudla účinnosť nasledujúci deň, teda 15.11.2014.

Európsky parlament nadväzne prijal túto písomnú deklaráciu o koordinácii a pomoci pri implementácii európskej smernice, ktorou sa stanovujú minimálne normy práv, podpory a ochrany obetí trestných činov:

Európsky parlament,

S ohľadom na článok 123 svojho rokovacieho poriadku

- A. Vzhľadom na to, že viktimizácia predstavuje porušenie základných práv a
- B. Vzhľadom na to, že zlepšenie prístupu obetí násilia k právam a pomoci po spáchaní trestných činov je závislé od úspešnej implementácie európskej smernice o definovaní minimálnych štandardov práv, podpory a ochrany obetí trestných činov
 1. *Vyzýva členské štáty na úplné implementovanie smernice, aby obe mali prístup k právam, ktoré obsahuje.*
 2. *Vyzýva Európsku komisiu, aby zabezpečila pomoc a podporu členským štátom v súvislosti s implementáciou smernice.*
 3. *Vyzýva európske orgány a občiansku spoločnosť prostredníctvom alokácie primeraných finančných zdrojov na podporu a rozvoj cielených programov, ktoré naplnia potreby a priority obetí trestných činov.*
 4. *Zvýrazňuje potrebu podporovať občiansku spoločnosť, špecificky organizácie na pomoc obetiam, ktoré pracujú v miestnych komunitách s cieľom znižovať následky trestných činov.*
 5. *Vyzýva na vytvorenie európskeho orgánu, ktorý by koordinoval najlepšiu prax a pomáhal pri implementácii smernice a rozvoji služieb podpory obetiam trestných činov.*
 6. *Dáva pokyn svojmu predsedovi, aby zaslal túto deklaráciu spolu so zoznamom jej signatárov do parlamentov členských štátov.*

Podľa článku 27 ods. 1 smernice (Transpozícia): „Členské štáty uvedú do účinnosti zákony, právne predpisy a správne opatrenia potrebné na dosiahnutie súladu s touto smernicou do 16. novembra 2015“.

V čase prijatia smernice som bola poradkyňou podpredsedníčky NR SR Eriky Jurinovej a ešte aj výkonnou riaditeľkou o.z. PON. Ešte v decembri 2012 sme v spolupráci so zastúpením Európskej komisie na Slovensku na pôde Domu Európskej únie usporiadali tlačovú konferenciu, kde sme sa prihlásili k tejto téme a po prvýkrát sme vyzvali vládu SR k tomu, aby čím skôr pristúpila k prácam na implementácii smernice. Následne sme opakovane rokovali s ministrom spravodlivosti.

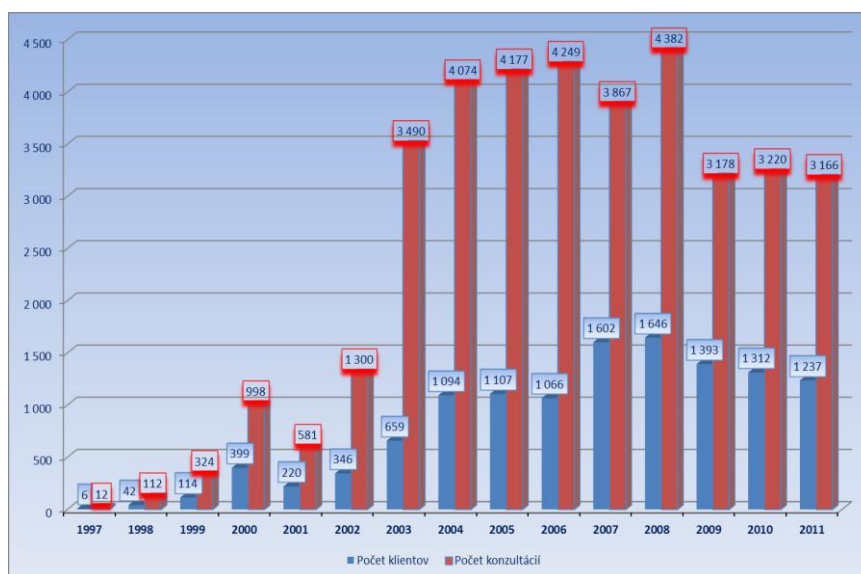
V roku 2013 som na pôde Justičnej akadémie v Omšeni prednášala o smernici, jej dôležitých „novinkách“ a situácii na Slovensku s nádejou, že najneskôr do septembra 2014 sa podarí pripraviť novelu zákona o obetiach podľa „českého vzoru“ (český *Zákon o obětech* je účinný od 1.7.2013 a bol tiež podrobne prezentovaný na seminári Justičnej akadémie v roku 2013).

Ja som sa medzičasom stala poslankyňou Národnej rady SR a odstúpila som z funkcie výkonnej riaditeľky o.z. PON. Pred necelým mesiacom som dostala od ministra spravodlivosti pozvanie do pracovnej skupiny, ktorá má pripraviť návrhy právnych predpisov k prebratiu smernice na rokovanie vlády do 31.7.2015. To znamená, že „proces implementácie smernice do právneho poriadku SR je na samom začiatku.

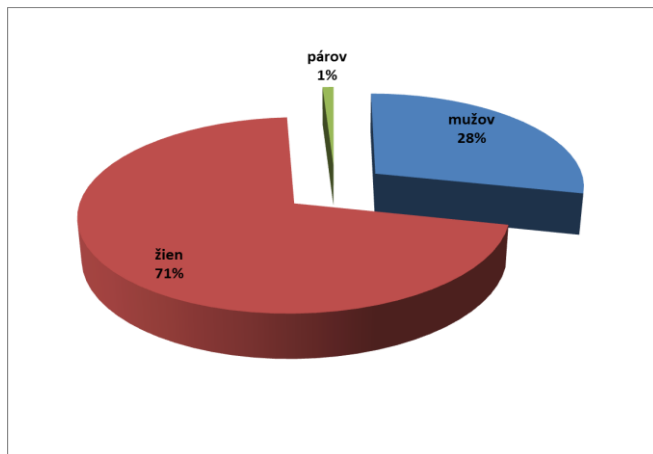
Pritom však naďalej:

- a) Občianske združenie Pomoc obetiam násilia (ďalej aj PON) naďalej (hoci v obmedzenej miere) poskytuje služby obetiam. Obsah týchto služieb približuje štatistika z roku 2011. V tomto roku poradenský systém PON poskytol služby v 1237 prípadoch. Štatistické údaje sa v dlhodobom horizonte (od r. 1997) menia čo sa týka počtov, nie však štruktúry dát.

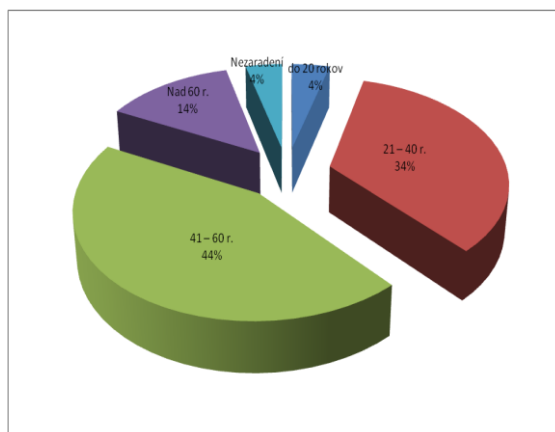
Prehľad počtu klientov na linke pomoci a v poradniach PON 1997 - 2011

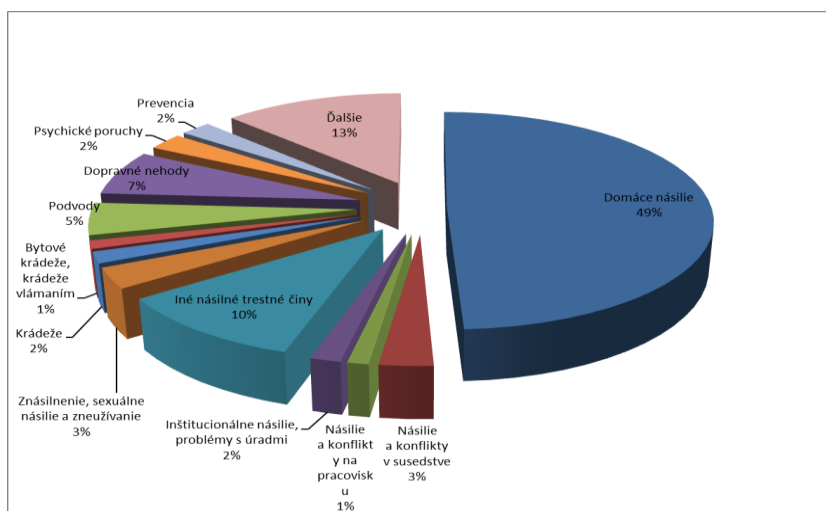
Klienti podľa rodu

Klienti podľa veku

Katégorie

- b) O.z. PON i autorka osobne boli naďalej aktívni v šírení informácií a vzdelávaní („Vyšetrovateľské dni“ PPZ SR, VŠ sv. Alžbety, APZ, Spoločnosť pre trestné právo – Paneurópska VŠ 6.11.2014, médiá, atď.
- c) O obetiach (aj obetiach tzv. domáceho násillia) sa diskutovalo aj v Národnej rade SR pri predkladaní správy generálneho prokurátora.

Veľkou chybou je, že profesionáli, ktorí pracujú s obeťami v trestnom konaní, väčšinou nevnímajú postavenie a potreby poškodených (obetí) adekvátne. Možno, že k zlému nasmerovaniu došlo pred storočiami. V trestnom konaní si štát „uzurpoval“ právo súdiť páchatel'ov, pričom veľmi znevýhodnil a vlastne následne poškodil (a neustále poškodzuje) už poškodených – obeť - vo všeobecnom rozmere, ale s nezanedbateľným dopadom na osudy ľudí, jednotlivcov i celých rodín.

Štát trestá páchatel'ov za to, že porušili zákon, nie preto, že ublížili iným ľuďom. A poškodení sú pre trestné konanie zaujímaví naozaj len ako svedkovia, nie ako tí, bez ktorých by vlastne trestné konanie vlastne nebolo.

Toto odcudzenie trestného konania sa premieta na všetkých úrovniach a týka sa všetkých zúčastnených.

Príkladom pomýleného (ale pritom pomerne typického) postoja prokurátorky je prípad dopravnej nehody: vinník spolupracoval, priznal sa, opakovane a úprimne sa ospravedlnil poškodenému, jeho zamestnávateľ bol ochotný sa podieľať na náhrade škody, iba prokurátorka nebola spokojná - chcela prísnejší trest, pri ktorom by vinník vlastne nebol schopný odškodniť poškodeného. V takýchto prípadoch by bolo namieste viac sa zamýšľať nad zmyslom stíhania a trestu pre páchatel'a v kontexte skutočnej satisfakcie obeťami.

Veľkú časť svojej správy venoval generálny prokurátor domácemu násilliu a problémom, ktoré tu vidí. Bolo to namieste - naozaj je to tak, že systém (buďme úprimní) nefunguje.

Generálny prokurátor spomenul prípad utýranej Lucky Luknárovej. Naznačil, že príčinu vidí dominantne v neplnení povinností sociálnej pracovníčky. Nie je to však také jednoduché. V oblasti sociálnoprávnej ochrany detí sa dá obrazne hovoriť o „trojnožke“. Tými tromi nohami sú: polícia, pracovníci sociálnoprávnej ochrany (SPO) a súdy. Ako-tak fungujú jednotlivo, ale keď ide o prípad, ktorý sa vymyká z rutiny, ako keby nevedeli, kto je na rade. Treba tiež povedať, že ide o veľmi neharmonický systém, s rozličnými mierami „nadaní“ na riešenie problému. Najmä oblasť SPO je personálne a kompetenčne poddimenzovaná, policajti nedostatočne odborne pripravení a súdy často zahľadené do svojej „nezávislosti“ viac ako na hľadanie príčin, súvislostí a razantných zásahov.

Generálny prokurátor v súvislosti s domácim násilím kritizoval postupy polície a ďalších zainteresovaných z hľadiska neochoty obetí spolupracovať pri objasňovaní prípadov. K tomu malá oprava: generálny prokurátor hovoril skoro výlučne o týraných ženách. To je síce veľká skupina obetí domáceho násilia, určite však nie jediná. Aj muži a chlapci sú obeťami domáceho násilia a nezanedbateľná skupina týraných osôb sú seniori (bez ohľadu na pohlavie).

Druhá vec je, že trestnoprávne úpravy zďaleka nedokážu zabrániť a minimalizovať trestné činy „domáceho násilia“. Tak je to napokon aj u iných trestných činov, v tejto oblasti je to však ešte výraznejšie – trest pre páchatela totiž neodstráni traumu, následné poruchy a ani budúce – opakované násilie. Preto treba pracovať s obeťami, aby sa opakovane nestávali obeťami a aj s páchatelmi. Potrestanie „domáceho násilníka“ trestom odňatia slobody je len oddialenie pokračovania domáceho násilia. Práve však na systematickú prácu s obeťami (ale aj s násilníkmi) v našom systéme vôbec nemyslíme. Robia to viac-menej iba mimovládne organizácie za trápnych podmienok a ešte s pocitom, že tí „praví odborníci“ na ne hľadajú cez prsty.

Treba tiež upozorniť na skreslené vnímanie účelu pomoci poškodeným. Často (z pohľadu policajtov ale aj advokátov) je to vnímané tak, že podpora a pomoc obetiam má v prvom rade pomôcť pre ich lepšiu spoluprácu a motiváciu pri vyšetrowaní a objasňovaní trestného činu. To je ten základný omyl a mýtus, ktorí potrebujeme vykoreniť.

Čo sa mi ukazuje úplne pomýlené je to, ako s problematikou domáceho násilia nakladáme. Táto oblasť sa stala nástrojom propagandy a predmetom ideologického boja, pričom naozajstná a priama pomoc obetiam a osobám ohrozeným násilím je to posledné, o čo ide.

Všetci si pamätáme kampaň Piata žena. V tom čase priniesla svoje ovocie v tom, že sa o domácom násilí začalo viac rozprávať a bola prijatá nová, v tom čase veľmi progresívna legislatíva (2002 - 2003). Od tých čias sa svet trochu pohol, ale my sa tu stále točíme dookola, dohadujeme sa, či je domáce násilie rodovo podmienené alebo čo to vlastne je, dokonca striktno oddeľujeme tzv. rodovo podmienené a domáce násilie. Na skutočnú pomoc obetiam a elimináciu násilia vôbec nemyslíme, iba sa tak tvárime a poniektorí „ryžujú“ z verejných zdrojov nemalé sumy na často nezmyselné a samoučelné projekty.

Pritom máme po ruke nielen návod, ale priamo smernicu európskeho parlamentu a rady, 2012/29/EÚ z 25. októbra 2012, ktorou sa stanovujú minimálne normy v oblasti práv, podpory a ochrany obetí trestných činov. Má trojročnú implementačnú lehotu, ktorá skončí už o rok. Teraz minister spravodlivosti vytvára pracovnú skupinu, ktorá má pripraviť transpozíciu do 30.6.2015. Spoluzodpovednými rezortmi sú ministerstvo vnútra a generálna prokuratúra. Bolo by naozaj načase, aby transpozícia bola zmysluplná a nie formálna. Je však zvláštne, že zároveň (paralelne) „bežia“ iné aktivity a rezort práce, sociálnych vecí a rodiny pripravuje materiály a normy, ktoré často nie sú v súlade

s európskou legislatívou a opierajú sa o dokumenty, ktoré sú síce medzinárodné, ale občas akoby trochu zamrznuté v čase a najmä sú hlavne deklaratórne a ideologicky zafarbené (napríklad tzv. Istanbulský dohovor, ktorý je v súčasnosti predmetom zbytočných aj emocionálne zafarbených sporov).

Ak má byť transpozícia smernice naozaj účinná a chce splniť svoj cieľ, nemôže sa obmedziť len na akúkoľvek úpravu trestnej legislatívy. Musí byť komplexná, zasiahnuť všetky relevantné a súvisiace oblasti (medzi nimi občiansky súdny poriadok, oblasť sociálnoprávnej ochrany a ďalšie). Ale predovšetkým musí zabezpečiť zlepšenie postavenia obetí a ochranu ich ľudských práv. Akékoľvek práva by sme pre poškodených zadefinovali a neposkytneme im pomoc pri ich realizácii, bude to zbytočné. Preto som presvedčená, že jedinou správnu cestou je **prijatie samostatnej normy** – zákona o obetiach, tak ako to urobili už pred dvomi rokmi v ČR (a inde).

Takáto norma by mala riešiť:

- Práva obetí a služby pre obeť (vrátane ich financovania a garantovania štátom),
- Vzdelávanie profesionálov (policajtov, sudcov, prokurátorov a pracovníkov špecializovaných služieb pre obeť),
- Spravodlivý systém odškodňovania obetí a poskytovanie peňažnej pomoci obetiam v krízovej životnej situácii.

Prednesené na seminári „Obete trestných činov, násilie na ženách, deťoch a ostatných objektoch trestných činov“, Detašované pracovisko Justičnej akadémie SR v Omšeni, 13.11. 2014